

VĒSTURES AVOTI

Ēriks Jēkabsons

LATVIJAS UN PSRS ATTIECĪBAS: MILITĀRO DELEGĀCIJU APMAIŅA 1937. GADĀ

Pagājušā gadsimta 30. gadu vidū un otrajā pusē Padomju Savienības starptautiskais iespaids pakāpeniski turpināja pieaugt, cita starpā šai valstij noslēdzot bilaterālus savstarpējas palīdzības paktus ar Franciju un Čehoslovākiju. PSRS un Baltijas valstu savstarpējās attiecības bija sarežģītas, pirmajai cenšoties dažādos veidos piesaistīt Baltijas valstis sev, faktiski tās pakļaujot. Tieši šādā virzienā darbojās PSRS ārpolitikas Baltijas virziena realizētāji. Turklāt viņu mērķis nekādā gadījumā nebija attiecības uz līdzvērtīgiem pamatiem, ko diezgan skaidri apliecināja arī Latvijas valdības 1935. gada 10. jūlija priekšlikuma (paužot gatavību noslēgt divpusēju savstarpējas palīdzības līgumu ar PSRS) atstāšana bez mazākās ievēribas un atbildes Maskavā. Līdzīga situācija bija ar pārējām Baltijas valstīm (iemesls – arī Maskavas nevēlēšanās uzņemties sev neizdevīgas saistības Polijas vai Vācijas agresijas gadījumā pret kādu no Baltijas valstīm). Sekoja Maskavas mēģinājumi panākt Baltijas valstu piesaisti sev, no savas puses neuzņemoties nekādas saistības, turklāt apstākļos, kad pati centās panākt attiecību uzlabošanu ar Vāciju. Tādējādi Baltijas valstīm, īpaši Latvijai un Igaunijai, kļuva sevišķi sarežģīti saglabāt labas attiecības vienlaikus ar visām reģionā dominējošajām un savstarpēji pretrunās esošajām valstīm – PSRS, Vāciju un Poliju. 1936. gada pavasarī PSRS valdība uzaicināja Baltijas valstu armiju štābu priekšniekus kā viesus piedalīties 1. maija karaspēka parādē Maskavā un “iepazīties ar PSRS armiju”. Pēc tam, kad priekšlikumu bez savstarpējas apspriešanās ar pārējām valstīm bija pieņēmušas Lietuva un Igaunija, piekrišanu izteica arī Latvijas puse, un pasākumā piedalījās Latvijas Armijas štāba priekšnieks ģenerālis

Mārtiņš Hartmanis kopā ar Armijas štāba Informācijas daļas priekšnieku pulkvedi Grigoriju Ķikuli.¹ Vēsturnieks Edgars Andersons uzskata, ka uzaicinātāju mērķis bija demonstrēt Baltijas valstu tuvināšanos PSRS, kā arī savas militārās varenības apliecināšana pēdējo pārstāvjiem. Tomēr lielāku iespaidu vizīte neatstāja.²

1937. gada februārī Baltijas valstis oficiālā vizītē apmeklēja PSRS Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks maršals Aleksandrs Jegorovs,³ bet tā paša gada septembrī visu triju Baltijas valstu armiju vadības pārstāvji viesojās PSRS. Latvijas delegāciju vadīja Augstākās karaskolas priekšnieks pulkvedis Hugo Rozenšteins, tajā ietilpa Artilērijas inspektora štāba priekšnieks pulkvedis Andrejs Skroderēns, Armijas štāba Operatīvās daļas Operatīvās nodaļas priekšnieks pulkvedis-leitnants Jānis Upītis, 8. Daugavpils kājnieku pulka štāba priekšnieks pulkvedis-leitnants Rūdolfs Vēliņš un Armijas štāba Operatīvās daļas Operatīvās nodaļas priekšnieka palīgs kapteinis Kārlis Augstkalns.⁴

Publicētie dokumenti – Latvijas ārlietu ministra Vilhelma Muntera pārskats par Aleksandra Jegorova vizīti Latvijā, sūtņa Friča Kociņa ziņojums par Latvijas armijas delegācijas viesošanās PSRS un Latvijas delegācijas vadītāja – pulkveža Hugo Rozenšteina ziņojums par saviem un kolēģu Sarkanās armijas manevros gūtajiem iespaidiem par Padomju Savienības bruņotajiem spēkiem. Šie dokumenti ir būtiskas liecības par norisēm abu valstu vēsturē un savstarpējās attiecībās, ļaujot tās izprast pilnīgāk. Publicētajos dokumentos iespēju robežās maksimāli saglabātas oriģinālās rakstības īpatnības.

Ārlietu ministra V. Muntera⁵ pārskats sūtņiem par Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieka maršala A. Jegorova⁶ vizīti Latvijā. 1937. g. 27. februārī

Pagodinos Jūs īsumā informēt par maršala Jegorova braucienu uz Latviju.

Mēs vienojāmies ar kara ministra kungu,⁷ ka mēs liksim lielāku uzsvāru uz to – rādīt viesim mūsu armijas un tautas dzīves apstākļus un mazāk dižoties ar armijas tehniskiem sasniegumiem,

ar kuriem viesi pārsteigt laikam būtu bijis grūti. Tādēļ arī maršals Jegorovs un viņa pavadoņi ir izgājuši cauri garu programmu, jo bez 5. pulka,⁸ Sapieru pulka⁹ un Cēsu garnizona¹⁰ viņi vēl apmeklēja Armijas Ekonomisko veikalu,¹¹ daiļamatniecības izstādi, Œmerus, Brāļu kapus un Rīgas tirgu.

Pēc mūsu armijas vadības ieskatiem un arī spriežot pēc manām sarunām ar pašu maršalu un ar P.S.R.S. sūtni,¹² viesi ar savu uzturēšanos Latvijā ir bijuši apmierināti. Nekādas politiskas sarunas maršals Jegorovs šeit nav vedis, tāpat arī nav pārrunāts jautājums par jebkādiem kara pasūtījumiem. Šai sakarībā man jāpiezīmē, ka tādas pārrunas nav notikušas arī Lietuvā, un ziņas par tām, kā arī krievu karaspēka [iespējamo] caurlaišanu caur Lietuvas teritoriju ir tikušas lancētas¹³ no Polijas.

Zīmīga bija vācu preses atturība sakarā ar maršala braucienu, un man līdz šim vēl nav nācis zināms neviens vācu preses raksts, kurā būtu atkārtota nodrāztā pasaciņa par Baltijas valstu ietekmēšanu no P.S.R.S. puses.

Vēl man jāpiemin viens protokolārs apstākļi, kas šeit diplomātiskās aprindās izsaucis zināmas pārrunas, proti, maršals Jegorovs Kauņā un Tallinā ir ticis pieņemts pie valsts galvas,¹⁴ turpretim Rīgā tas nav noticis. Šai ārējā apstākļi gribēja saskatīt zināmu politisku niansi, bet tas neatbilst patiesiem apstākļiem. Kauņā un Tallinā maršals piedalījās abu valstu nacionālos svētkos¹⁵ un viņa sastapšanās ar valsts galvām bija neizbēgama, kādēļ pieklājība prasīja, lai pirms tam viņš izdarītu attiecīgas vizītes. Rīgā apstākļi bija citādi, un, tā kā pagājušā gadā maijā mūsu štāba priekšnieks¹⁶ nav bijis vizītē ne pie Kaļiņina,¹⁷ ne pie Molotova,¹⁸ tad mēs neredzējām vajadzību organizēt audienci pie Valsts prezidenta.¹⁹ No padomju puses arī nekādas piezīmes šai jautājumā nav taisītas.

Kāds, kas biežāk sastapās ar padomju viesiem, novērojis starpību starp veco paaudzi, kuru reprezentēja pats maršals un 2 no viņa pavadoņiem, un jauno paaudzi, kurā ietilpa pārējie 2 maršala pavadoņi. Kamēr ar vecās paaudzes pārstāvjiem varēja diezgan viegli rast personīgu kontaktu, jauno virsnieku mentalitātē jau bija svešāka. Esot ticis novērots arī, ka pēdējie nav lāga ticējuši, ka mūsu veikalos var katrs brīvi iepirkties, un tāpat viņi esot

apšaubījuši, ka kareivju pusdienas, ko viņi nogaršoja vienā otrā vietā, esot ikdienišķa parādība.

No atsevišķām maršala Jegorova piezīmēm ievēribu pelna sekojošais.

Viņš izteicās, ka ar Vāciju nav iedomājama saprašanās ne tagadējā, ne nākošā paaudzē. Tāpat viņš izteica zināmas aizdomas par Hitlera²⁰ politiku, uzsverot, ka varbūt patlaban iestājies zināms nomierinājums, bet Hitlera cik-caki²¹ tomēr vedot uz noteiktu mērķi, ko viņš izteica savā grāmatā.²² Bez tam viņš stipri interesējās par to, ko ģenerālis Reek's²³ esot darījis Berlīnē, un vispār par ģenerāli taisījis vienu otru zobgalīgu piezīmi. Viņš prasījis, vai arī mēs taisoties braukt uz Berlīni, uz ko viņam atbildēts, ka līdz šim par to nav ticis runāts. Pēc Jegorova informācijas, drīzumā notikšot maršala Rydz-Smiglija²⁴ brauciens uz Berlīni. Beidzot, zīmējoties uz Holsti²⁵ braucienu uz P.S.R.S., viņš izteicās, ka tagad ar Somiju ejot labāk.

Savelkot visu kopā, jākonstatē, ka šis ceļojums kvalificējams kā draudzības un miera demonstrācija, bez kādiem sevišķiem politiskiem vai propagandas blakus nolūkiem.

Avots: *Hoover Institute Archives*, Latvian Embassy²⁶ in Stockholm, box 4.

Sūtņa F. Kociņa²⁷ ziņojums ārlietu ministram V. Munteram par Latvijas armijas vadības delegācijas piedalīšanos Sarkanās armijas manevros. 1937. g. 7. oktobrī

Sekojošā sarkanarmijas štāba ielūgumam, š.g. 18. septembrī Padomju Savienībā ieradās mūsu armijas 5 virsnieku delegācija ar ģenerāli Rozenšteinu²⁸ priekšgalā. Vienā laikā ar viņiem ieradās arī 3 igauņu un četri lietuvju virsnieki. Lietuvas delegāciju reprezentēja ģenerālis Pundzevičius,²⁹ Igaunijas – ģenerālis Kruus.³⁰ Bigosovas stacijā viesus sagaidīja Baltkrievijas kara apgabala štāba priekšnieks.³¹ Pavadītas no Baltijas valstu un Padomju Savienības militāriem pārstāvjiem, delegācijas tieši izbrauca uz manevru vietu: Rogačevas–Gomeļas rajonu.

Sprīžot pēc skaitliskā sastāva, Baltkrievijas sarkanarmijas manevrus, kurus vadīja apgabala komandieris Belovs,³² jāuzskata

par lielākiem š.g. rudens manevriem Padomju Savienībā. Viņos aktīvu dalību ņēma 5 strēlnieku korpusi, 2 kavalērijas korpusi, motor.-mehān. korpus (4 brigādes), gaisa desanta brigāde un daudzas citas vienības. Arī kara komisāra maršala Vorošilova,³³ kara aviācijas priekšnieka Alkšņa³⁴ un Maskavas kara apgabala komandiera maršala Budjonniņa³⁵ piedalīšanās norāda, kādu vēribu piegriezta armijas vadība šiem manevriem.

Noslēdzot manevrus, š. g. 26. septembrī maršals Vorošilovs pieņēma dalībnieku parādi [...]

Mūsu delegācijas atsauksmes par manevriem visumā bija labas. Pēc viņas novērtējuma, komandējošais sastāvs samērā jauns, ar vājām vispārējām un militārām zināšanām. Kareivju apmācība un ārējā disciplīna ļoti laba. Komandieriem vāja taktiskā uztvere. Vadītāju darbība stipri shematiska. Darbību paņēmieni strauji, lai ar ātrumu, tehnisko ieroču pārsvaru un masām sistu pretinieku. Šāda apmācība var dot labus rezultātu pirmā darbības periodā, turpretim, saduroties ar līdzīgiem spēkiem, kustīgu un taktiski sagatavotu pretinieku, rezultāti var būt citādi. Aviācija un motorizētās daļas kā tehniski, tā individuāli ir labi sagatavotas. Tas pats sakāms attiecībā uz tanku daļām, tanki ir moderni, ar labi apmācītu apkalpi. Vispārīgi, materiālā daļā jaunievedumi gan nav tieši novērtēti. Priekšnieku un apakšnieku attiecības korektas, tomēr priekšniekos novērojama zināma atturība pret padotiem, acīmredzot bailes no viņu kritikas. Kādās formās šīs attiecības var izlieties kara laikā, ir liels jautājums.

Uzņemšana bijusi laipna; sevišķu uzmanību guvusi mūsu delegācija, kuru parasti atzīmējuši pirmā vietā. Igaunijas delegācija bijusi atturīga. Viņu militārā pārstāvja majora Sinkas³⁶ nevietā izteiktā kritika izsaukusi pat ironiskas piezīmes no maršala Vorošilova. Kad mūsu delegācijas vadītājs gribējis saskaņot ar igauņiem atbildes runu, ģenerālis Kruus paskaidrojis, ka viņam no ģenerāļa Laidonera³⁷ doti speciāli norādījumi. Tiesām, viņa runa bijusi īsa un, salīdzinot ar pārējām, atturīgāka.

26. septembrī manevriem izbeidzoties, Baltkrievijas kara apgabala priekšnieks Belovs rikojis manevru dalībniekiem un delegācijām uzņemšanu, kurā piedalījies arī maršals Vorošilovs.

Belovs savā runā izteicis prieku par Baltijas valstu delegāciju ierašanos un cerības, ka tās ar redzēto apmierinātas. Pasvītrojis, ka sarkanarmija kalpo mieram, bet vajadzības gadījumā prātis aizstāvēt savu tēviju.

Atbildes runā mūsu delegācijas vadītājs ģenerālis Rozenšteins pateicies par viesmīlību un ielūgumu noskatīties sarkanarmijas manevros, kurus tā vērojusi ar lielu interesi, un atzīmējis sarkanarmijas labo apmācību. Starp citu, teicis: “Mēs šeit dzirdējam, ka sarkanarmija kalpo mieram. Arī mūsu armijai ir tāds pat mērķis. Jau 18 gadus mums ir labas kaimiņu attiecības. Esmu pārliecināts, ka šīs labās attiecības paliks arī nākotnē.”

No 27. līdz 30. septembrim militāro delegāciju locekļi uzkavējās Maskavā, kur apmeklēja teātrus, apskatīja Volgas–Maskavas kanālu,³⁸ sarkanarmijas namu³⁹ un citas ievērojamākās vietas. 28. septembrī delegāciju vadītājus pieņēma maršals Jegorovs.

30. septembrī sarīkoju pie sevis brokastis, kurās piedalījās visu militāro delegāciju locekļi, Igaunijas lietvedis,⁴⁰ Lietuvas sūtnis,⁴¹ Sarkanarmijas ģenerālštāba priekšnieks Mereckovs⁴² ar štāba virsniekiem un Baltijas valstu un Pad[omju] Savienības militārie pārstāvji. 30. septembrī delegācijas atstāja Maskavu.

Tagadējā laikmetā viens no visvairāk lietotiem terminiem ir karš, ar kuru ciešā sakarā stāv vārdi – armija, manevri. Vasaras intensīvām apmācībām izbeidzoties, armija savu gatavību pārbauda rudens manevros, kurus rīko parasti apvidos, kur kara laikā nāksies darboties. Ziņas par lieliem rudens manevriem nāk no visām Eiropas valstīm. Padomju Savienība savus lielos manevrus rīkoja š.g. Polijas robežu tuvumā. Viņos noskatīties bija lūgtas no ārzemniekiem vienīgi Baltijas valstu militārās delegācijas, neskaitot sarkanarmijai piekomandētos atsevišķos Francijas armijas virsniekus. Pag. gadā viņos noskatījās Čehijas⁴³ un Francijas militārās autoritātes. Mūsu armijas virsnieki, kuriem nācās pirmo reizi vērot sarkanarmijas taktiskās mācības, pie tam vienā no svarīgākiem kara apgabaliem, aiznesa, man šķiet, bagātus un vērtīgus novērojumus par lielā kaimiņa armijas kaujas spējām, kurus līdz šim tie smēla no ārvalstu literatūras.

Avots: *Hoover Institute Archives*, Latvian Embassy in Stockholm, box 1.

Izraksts no ģenerāļa H. Rozenšteina pārskata par Latvijas militārās delegācijas iespaidiem Sarkanās armijas Baltkrievijas kara apgabalā 1937. g. 21.–24. septembra manevros

1. Sarkanās armijas kara darbības principi.

Sarkanās armijas kara darbības principi ir izteikti viņu 1936. g. pagaidu lauka reglamentā (P.U.⁴⁴ – 36). Šie principi, kuri savā principā nemainīgi, neatšķiras no tiem principiem, kādi uzstādīti pie mums. Dažādības saskatāmas tikai to pielietošanas metodēs.

Pašā pirmajā vietā sarkanā armijā tiek likts aktivitātes princips. Ja mēs to varam pielietot tikai taktisko vienību darbībā, tad sarkanā armijā, kā skaitliski lielā armijā, prasa to pielietot arī operatīvā mērogā. Reglamentā tas deklarēts sekojoši: “Sarkanās armijas katra komandiera un cīnītāja audzināšanas un darbības pamatos jābūt pastāvīgai tieksmei uzsākt kauju ar ienaidnieku, lai viņu satriektu. Bez kaut kādas sevišķas pavēles ienaidniekam jāuzbrūk drošsirdīgi un strauji visur, kur vien tas tiek konstatēts.” Šī principa pielietošana, kas visumā kopēta no vāciešiem, cik novērots praksē, ir armijā iesakņojusies. Bet reizē ar to manevros vairākos gadījumos konstatēts, ka šis princips ne vienmēr pareizi tiek saprasts. Tomēr, neraugoties uz šīm negatīvām parādībām, visumā jāsaprot, ka tagadējā Krievijas armija nav vecā Krievijas armija ar savu pasivitāti.

Tūliņ otrā vietā sarkanā armijā tiek likti spēku apkopošanas un taupības principi. Papildu mērķu sasniegšanai, izejot no spēku taupības principa, drīkst pielietot tikai tik daudz spēku, lai ienaidnieku saistītu. Praksē – strēlnieku lielāko vienību darbībā smagpunkts ne visur ticis izteikts ar vajadzīgo un iespējamo spēku daudzumu, kamēr jātnieku lielāku vienību darbībā nācies novērot pārspīlētu tiekšanos pēc spēku sakopošanas (kulak⁴⁵), sakarā ar ko bieži mazsvarīgos virzienos nav bijis spēku, kas varētu pat ienaidnieku saistīt.

Pārsteiguma princips.

Šis princips sevī ietver slepenību un kustīgumu, un šā principa pielietošanā sarkanā armija ir sasniegusi ļoti labus rezultātus.

Slepenības ieturēšanai, kā armijā, tā arī ārpus tās, tiek piegriezta ļoti liela vērība.

Ļoti lielus sasniegumus sarkanā armija var uzrādīt arī kara-spēka lielās pārvietošanas spējās. Normālais dienas pārgājiens noteikts apvienotām ieroču šķirām (divīzijām, korpusiem) 32 km, un forsētais 42–44 km.

Ar atvieglotu tērpu (bez mantu somām) karaspēks ir ietrenēts t.s. lēcienos (brosok⁴⁶), kuri var ilgt līdz 1 stundai, pie kam bataljonam šīnī laikā jāveic 8 km. Šī norma ir reglamentēta, un manevri pierādīja, ka tā tiek sasniegta.

Ja vecās Krievijas armijas vadība tika Vakareiropas⁴⁷ armijās novērtēta kā ļoti lēna lēmumu pieņemšanā, kļūdainā to izteikšanā pavēļu veidā, kā arī nekārtīgā un lēnā to nogādāšanā izpildītājiem, tad to nevar visumā teikt par sarkano armiju. Štābu darbu tehnika ir stipri uzlabota; lēmumi tiek pieņemti ātri, lai gan tie ir visumā shematiski. Pavēles ir īsas un skaidras, bet bez kopdarbības nokārtošanas. Sakari pavēļu nodošanā ir visumā nokārtoti. No tehniskiem sakaru līdzekļiem – radio ieņem vienu no pirmajām vietām.

Visumā ir jāsaka, ka vadība savā darbībā ir veikla.

Kopdarbība starp ieroču šķirām un vienībām vai operatīviem grupējumiem – vāji nokārtota. Cenšanās pēc īsām pavēlēm ļoti lielā mērā kavē kopdarbības saskaņošanu, sevišķi tas sakāms par vienībām, sākot no pulka un augstāk.

II. Iespaidis par armijas sastāva sagatavošanas pakāpi.

a) Komandieri

Divīzijas un augstāko vienību komandieri ir pilsoņu kara daļībnieki. Lielākā daļa no viņiem ir ar vāju vispārējo izglītību. Iespaidis tāds, ka to militārās zināšanas arīdzan vājas un taktiskā izpratne šaura. Pilsoņu kara piedzīvojumi ir shemats arī nākotnes darbības veidiem. Savu autoritāti pie padotajiem tie uztur ar saviem pilsoņu kara nopelniem. Aptaujājoties par vienu un otru no tiem, nekā nedzirdēju, ka slavētu viņu profesionālo vērtību.

Rotu un vadu komandieri neatstāj iespaidu, ka tie būtu pietiekoši sagatavoti. Tā nevar no viņiem arī prasīt, jo, pirmkārt, tiem iztrūkst pienācīga vispārējā izglītība un, otrkārt, tiem maz prak-

ses, jo izvirzīšanās uz augstākiem amatiem samērā notiekas ātri. No šiem komandieriem visumā tāds iespaids, ka viņus varētu pielīdzināt militārās sagatavošanas ziņā mūsu virsdienesta instruktoriem. Pašlaik kara skolas tiekot komplektētas it kā ar vidusskolas beigušiem, kādēļ noteikti šo komandieru vērtība tika pacelta.

Viens no btl. komandieriem, kura darbību mums izdevās novērot, atstāja vislabāko iespaidu, un tas bija pilnvērtīgs kaut kuram no mūsu btl. komandieriem. Bet še nebija izslēgta iespēja, ka tas bij kāds no kara akadēmiju beigušiem. Šās iestādes virsnieki ir ar plašām teorētiskām zināšanām. Uzkrīt viņu labās zināšanas kara tehnikas jautājumos. Taktiskā izpratne visumā tikai apmierinoša.

Sarkanarmiešu sagatavošanas pakāpe karaspēka daļās ir ļoti dažāda. Ir karaspēka daļas, kur kā tehniskās, tā arī kaujas apmācības ir labas, bet ir daļas, kur sevišķi pēdējā ir pilnīgi neapmierinošas. Vispārī savrupējā tehniskā apmācība ir laba. Paņēmienu un kustības tiek izvestas ātri un veikli. No tehniskās vienību apmācības – apmācībai slēgtā ierindā, cik novērots parādēs, tiek piegriezts maz vērības. Vienību tehniskā apmācība vaļējā ierindā dažās vienībās bija laba, bet citās neapmierinoša. Savrupējā kaujas apmācība, kā arī apmācība grupas sastāvā – ir laba. Lielāku vienību kaujas apmācība kaujas darbībai, izņemot nedaudzus gadījumus, visumā ir neapmierinoša.

b) Audzināšana

Militārai morāliskai audzināšanai Sarkanā armijā tiek piegriezta tik liela vērība, ka ar viņu sacensties šajā nozarē varēs reti kāda armija. Droši var pieņemt, ka sarkanarmietis, kas sastāv armijas rindās, apzinīgi pildīs savus pienākumus, kādus viņam uzliks, arī kara laikā. Tas tiek sagatavots, lai būtu pilnīgi pārliecināts par sava uzdevuma: aizstāvēt sociālistisko valsti, svarīgumu. Viņa stāvoklis sabiedrībā ir augsts, un materiāli tas ir labāki nodrošināts nekā pārējie pilsoņi. Cits jautājums ir ar rezervistiem un zemniekiem, kuru dzīves līmenis – sociāli ļoti zems, un tādēļ, kamēr neuzlabos to stāvokli, maz ticams, ka tie būs apzinīgi cīnītāji.

Disciplīna sarkanā armijā ir ļoti stingra. Cik vērojams, tad tā bāzējas vairāk uz bailēm no soda nekā labprātīgu un apzinīgu armijas kārtības ievērošanu. Iekšējā dienestā militārās cieņas ziņā netiek ievērota nekāda atšķirība starp karavīru grupām, visur stingrs, pat ass uzrunas veids. Vienotības un biedriskuma jūtas sarkanā armijā maz izkoptas. Kāda var būt savstarpēja uzticība, kur armijas rindās starp vadošām personām tiek atrasti: “spiegi, diversanti un kaitētāji”. Apbrīnošanas cienīga ir propaganda, kas Sarkanās armijas sastāvam prata ietekmēt pārliecību par nesen nošauto augstāko vadoņu “vainīgumu” apvainotos noziedzīgos nodarījumos.⁴⁸

c) Militārā fiziskā audzināšana Sarkanā armijā ir ievērības cienīga, sevišķi kas attiecas uz gājiena vingrinājumiem. Augstāk jau tika minēts par sasniegumiem, izdarot gājiena lēcienus (1 stundā bez mantu somām – 8 km). Tie prasa treniņus ne tikai no sarkanarmiešu puses, bet arī no komandieriem, ieskaitot btl. komandierus. Sarkanarmietis atstāj ļoti veselīgu iespaidu, kamēr par komandieriem visumā to teikt nevar. Pēdējā parādība it kā izskaidrojama ar to, ka komandieriem jādzīvo apstākļos, kādos darbs un atpūta netiek regulēti, kādēļ pārpūlēšanās esot vispārīga parādība.

III. Sarkanās armijas vērtība bruņoto spēku organizācijas un to materiālās nodrošināšanas ziņā.

Karaspēka kaujas spējas, bez karavīru morāliem un fiziskiem spēkiem un apmācības, noteic karaspēka organizācija un tā apbruņojums. Runājot par organizāciju, jāsaka, ka Sarkanās armijas vadība ir to pieskaņojusi tai karaspēka darbībai, kāda viņai nākotnes karā ir paredzēta.

Sarkanā armija pirmā vietā liek aktivitātes principu, kas pozitīvā mērogā saistīts ar ofensīvu. Bet mēs zinām, ka tagadējiem moderniem karaspēkiem ir taisni lielas defensīvas (aizstāvēšanās) spējas, kas līdz ar rezervju pārvietošanas iespējamību padarīs ofensīvu par ļoti grūtu uzdevumu. Rēķinājoties ar šiem apstākļiem, Sarkanās armijas vadība pie bruņoto spēku organizācijas ir savus bruņotos spēkus padarījusi kustīgākus, lai sasniegtu lielāku pārvietošanās ātrumu, nekā pretinieks to varētu izdarīt, pārvieto-

jot pretdarbībai savas rezerves, un otrs – pastiprinājusi vienības ar uguns ieročiem, caur ko sasniedzams vieglāki vajadzīgais uguns pārsvars ofensīvai.

Bez lielākām kājnieku vienībām: str[ēlnieku] korpusem un divīzijām, patstāvīgu kaujas uzdevumu veikšanai, Sarkanā armijā ir vēl citu ieroču šķiru vienības, kādu mūsu armijā nav: stratēģiskie jātnieki un mehanizētās vienības. Stratēģiskiem jātniekiem ir lielas kustības spējas, liels uguns un trieciena spēks. Šīs vienības darbosies galvenā kārtā pret flangiem un aizmugurē. Mehanizētās vienības ir ar lielākām kustības spējām nekā jātnieki, ar spēcīgāku uguni un lielām trieciena spējām. Ofensīvā šīs vienības izpildīs uzdevumus, līdzīgus stratēģiskiem jātniekiem. Ja mēs apskatām proporciju skaita ziņā starp kājniekiem un šīm kustīgām vienībām, tad dabūjam apm. 3: 1, kāds procents kustīgo vienību, salīdzinājot ar citu lielvalstu armijām, ir liels. Vēl nedrīkstam aizmirst aviācijas vienības, kuras izdara patstāvīgas operācijas un kuru pamatipašība ir milzīgais ātrums, spēcīgais uguns, bet kurām trieciena spēku var piešķirt atsevišķu parašutu⁴⁹ desanta daļas.

IV. Secinājumi.

Sarkanā armija morāliskā ziņā pašlaik pilnīgi sagatavota, lai pildītu kaut kuru doto uzdevumu. Valsts iekšējā stāvoklī, ievēlotos karam vai neveiksmju gadījumos, var rasties zināmi iekšējie satricinājumi. Karavīru fiziskais stāvoklis labs, un kaujā tie uzrādīs pietiekošu izturību un veiklību. Karaspēks ir sagatavots galvenā kārtā ofensīvai. Flanku⁵⁰ manevrs – šīs darbības galvenais veids, tomēr māksla šī manevra izpildīšanai stāv zemu.

Kadru pienācīga sagatavošana vēl prasīs ilgāku laiku. Ievestā armijā modernā teorija par dziļo uzbrukuma taktiku prasa ļoti daudz artilērijas, tanku un aviācijas, kādu vēl Sarkanā armijā nav tādā daudzumā, lai pietiktu to pielietojumam pret kādu no lielvalstīm, kas liek domāt, ka tuvākā laikā, kamēr nebūs šis trūkums novērsts, Krievija bruņotos konfliktos ar lielvalstīm neiejauksies. Lielākā daļa no tankiem un aviācijas, kurus izdevās novērot Baltkrievijas kara apgabala manevros, prasa apmaiņu pret moderniem. Salīdzinot ar mūsu armiju, Sarkanā armija ir daudz

bagātāka ar kustīgu ieroču šķirām: jātniekiem, mehanizētām. Līdzīgu ieroču šķiru vienības ir pārsvarā apbruņojumā ar uguns un tehniskiem līdzekļiem, kā arī kustīguma ziņā.

Avots: *Hoover Institute Archives*, Latvian Embassy in Stockholm, box 1.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Sīkāk sk. vēsturnieka A. Strangas analīzi par minētajām norisēm un notikumiem: Inesis Feldmanis, Aivars Stranga, Jānis Taurēns, Antonijs Zunda (2016). *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā*. 1. sēj. Rīga: Jumava, 324.–333. lpp.
- ² Edgars Andersons (1982). *Latvijas vēsture 1920–1940: Ārpolitika*. I. Stokholma: Daugava, 488.–489. lpp.
- ³ A. Jegorova ziņojumu par vizīti Baltijas valstīs sk.: Zenons Butkus, Magnus Ilmjervs (2009). Pārskats par PSRS Ģenerālštāba priekšnieka maršala Aleksandra Jegorova 1937. gada 15.–26. februāra vizīti Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. No: *Kara muzeja gadagrāmata*, X. Rīga, 118.–141. lpp.
- ⁴ Sk. arī: Ģenerāļa Rozenšteina vērojumi SPRS armijas manevros. *Latvijas Kareivis*, 03.10.1937., 1. lpp.
- ⁵ Vilhelms Munters (1898–1967), Latvijas valstsvīrs. 1936.–1940. g. ārlietu ministrs.
- ⁶ Aleksandrs Jegorovs (1883–1939), PSRS maršals. 1935.–1937. g. Ģenerālštāba priekšnieks, 1937.–1938. g. aizsardzības tautas komisāra 1. vietnieks. Represēts.
- ⁷ Latvijas kara ministrs 1931.–1940. g. bija atvaļinātais ģenerālis Jānis Balodis.
- ⁸ 5. Cēsu kājnieku pulks bija izvietots Rīgā, kazarmās Sapieru ielā (Grīziņkalnā).
- ⁹ Sapieru pulks bija izvietots Rīgā, kazarmās Bolderājā.
- ¹⁰ Latvijas armijas Cēsu garnizonā ietilpa daļa no 8. Daugavpils kājnieku pulka un Atsevišķais artilērijas divizons.
- ¹¹ Armijas ekonomiskais veikals, domāta šīs iestādes centrālā ēka Vecrīgā.
- ¹² PSRS sūtnis Latvijā 1933.–1937. g. bija Stepans Brodovskis.
- ¹³ Lancēt, domāts – noskaidrot.
- ¹⁴ Domāti Lietuvas prezidents Antans Smetona un Igaunijas valsts vecākais Konstantīns Petss.
- ¹⁵ Runa ir par Lietuvas neatkarības proklamēšanas svētkiem 1937. gada 16. februārī un Igaunijas neatkarības proklamēšanas svētkiem 24. februārī.
- ¹⁶ Latvijas Armijas štāba priekšnieks 1934.–1939. g. bija ģenerālis Mārtiņš Hartmanis.
- ¹⁷ Mihails Kaļiņins (1875–1946), PSRS valstsvīrs. 1922.–1938. g. PSRS Centrālās izpildkomitejas priekšsēdētājs.

- ¹⁸ Vjačeslavs Molotovs (īstajā uzvārdā Skrjabins; 1890–1986), PSRS valstsvīrs. 1930.–1941. g. Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs, no 1939. g. ārlietu tautas komisārs.
- ¹⁹ Valsts prezidents 1936.–1940. g. bija Kārlis Ulmanis.
- ²⁰ Ādolfs Hitlers (*Hitler*; 1889–1945), Vācijas valstsvīrs. 1933.–1945. g. kanclers.
- ²¹ Cik-caki – domāti zigzagi.
- ²² Domāts Ā. Hitlera darbs “*Mein kampf*” (Mana cīņa).
- ²³ Nikolajs Rēks (*Reek*, īstajā uzvārdā Bazukovs; 1890–1942), Igaunijas armijas ģenerālmajors, no 1938. g. ģenerālleitnants, valstsvīrs. 1927.–1928. g. aizsardzības ministrs, 1934.–1939. g. Ģenerālštāba priekšnieks. 1941. g. apcietināts, nošauts.
- ²⁴ Edvards Ridzs-Smigļijs (*Rydz-Šmigļy*; 1886–1941), Polijas maršals. 1935.–1939. g. bruņoto spēku ģenerālinpektors.
- ²⁵ Rudolfs Holsti (*Holsti*; 1881–1945), Somijas valstsvīrs. 1919.–1922., 1936.–1938. g. ārlietu ministrs.
- ²⁶ Oficiālajam kolekcijas nosaukumam pareizi būtu jābūt nevis “Embassy” (vēstniecība), bet “Legation” (sūtniecība).
- ²⁷ Fricis Kociņš (1895–1941), Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, diplomāts. 1936.–1940. g. sūtnis PSRS. 1940. g. arestēts, nošauts.
- ²⁸ Hugo Rozenšteins (1892–1941), Latvijas armijas ģenerālis. No 1935. g. Augstākās karaskolas priekšnieks, 1939.–1940. g. Armijas štāba priekšnieks. 1940. g. apcietināts, nošauts.
- ²⁹ Stasis Pundzevičs (*Pundzevičius*; 1893–1980), Lietuvas armijas brigādes, no 1938. g. divīzijas ģenerālis. 1935.–1939. g. 1. divīzijas komandieris.
- ³⁰ Jāns Krūss (*Kruus*; 1884–1942), Igaunijas armijas ģenerālmajors. 1936.–1940. g. 2. divīzijas komandieris. 1941. g. apcietināts, nošauts.
- ³¹ Baltkrievijas kara apgabala štāba priekšnieks 1937. g. jūnijā – 1938. g. februārī, kad tika arestēts, bija divīzijas komandieris (Sarkanās armijas dienesta pakāpe – “komdivs”) Aleksejs Peremitovs.
- ³² Ivans Belovs (1893–1938), PSRS 1. ranga armijas komandieris. No 1927. g. Ziemeļkaukāza, no 1931. g. – Ļeņingradas, no 1935. g. – Maskavas, no 1937. g. jūnija – Baltkrievijas kara apgabala priekšnieks. 1938. g. janvārī arestēts, nošauts.
- ³³ Kliments Vorošilovs (1881–1969), PSRS maršals, valstsvīrs. 1934.–1940. g. aizsardzības tautas komisārs.
- ³⁴ Jēkabs Alksnis (1897–1938), PSRS 2. ranga armijas komandieris. No 1931. g. Gaisa kara spēku pavēlnieks, bija Aizsardzības tautas komisariāta Kara padomes loceklis. 1937. g. novembrī arestēts, nošauts.
- ³⁵ Semjons Budjonnijs (1883–1973), PSRS maršals. 1924.–1937. g. Sarkanās armijas kavalērijas inspektors, 1937.–1939. g. Maskavas kara apgabala priekšnieks.

- ³⁶ Arnolds Sinka (*Sinka*; 1897–1986), Igaunijas armijas majors, pēc tam pulkvežleitnants. 1935.–1940. g. militārais atašejs Maskavā.
- ³⁷ Johans Laidoners (*Laidoner*; 1884–1953), Igaunijas armijas ģenerālleitnants. 1918.–1920., 1924.–1925., 1934.–1940. g. armijas virspavēlnieks.
- ³⁸ Maskavas–Volgas kanāls (no 1947. g. Maskavas vārdā nosauktais kanāls), uzbūvēts laikā no 1932. g. septembra līdz 1937. g. aprīlim ar ieslodzīto darbaspēka palīdzību galvaspilsētas apgādei ar ūdeni.
- ³⁹ Domāts Sarkanās armijas Centrālais nams Maskavā (tag. Krievijas armijas Centrālais virsnieku nams).
- ⁴⁰ Igaunijas pilnvarotais lietvedis (*charge d'affaires*) Maskavā 1937. g. augustā – 1938. g. augustā bija Konstantīns Šmits (*Schmidt*).
- ⁴¹ Lietuvas sūtnis Padomju Krievijā (no 1922. g. – PSRS) 1920.–1939. g. bija Jurgis Baltrušaitis.
- ⁴² Kirils Mereckovs (1897–1968), PSRS maršals. 1937.–1938. g. Ģenerālštāba priekšnieka vietnieks.
- ⁴³ Domāta Čehoslovākija.
- ⁴⁴ Polevoi ustav (krievu val.) – lauka reglaments.
- ⁴⁵ Kulak (krievu val.) – arī militārs termins: dūre.
- ⁴⁶ Brosok (krievu val.) – militārs termins: lēciens.
- ⁴⁷ Vakareiropa – domāta Rietumeiropa.
- ⁴⁸ Runa ir par notikušajām un vēl arvien notiekošajām masveida represijām pret armijas augstāko komandējošo un administrējošo sastāvu, apvainojot tā pārstāvjus visdažādākajos noziegumos, t.sk. spiegošanā, terora aktu gatavošanā u.c.
- ⁴⁹ Parashut (krievu val.) – izpletnis.
- ⁵⁰ Flanks – domāts spārns.